

*Голяш І. Д., к. е. н., доцент,
Тернопільський національний економічний університет,*

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ РОЗВИТКУ АУДИТУ ЯК НАУКИ

За останні 20 років спостерігається активний розвиток аудиторської науки в Україні, про що свідчать наукові доробки таких науковців, як Ф. Бутинець, Г. Давидов, З. Гуцайлюк, М. Кужельний, А. Кузьмінський, О.Петрик, В.Рудницький, В.Савченко, В.Сопко та інших.

Аналізуючи в цілому масив досліджень з аудиту вітчизняних науковців і практиків можна зробити висновок про те, що багато з них уважають, що аудит, як наука, вже себе утвердив і за цією наукою буде майбутнє, але існує ще ряд суперечливих моментів та невирішених проблем, які вимагають їх подальшого наукового обґрунтування.

На сучасному етапі аудит перестав бути лише практичною діяльністю і потребує дослідження питань формування й удосконалення його теорії. Існуючі вітчизняні й зарубіжні розробки в галузі аудиту свідчать, що база для розвитку філософії аудиту вже існує. Однак, на даний час є дуже мало праць, що містять концептуальний підхід до розгляду аудиту як науки з точки зору елементів його теорії.

Вважаємо, що розвиток теорії аудиторської науки зумовлений протиріччями, які закладені в історії виникнення та в процесі становлення сучасного аудиту.

Аудит на даний час можна вважати окремою самостійною галуззю економічної науки, що проходить шлях свого еволюційного розвитку. Істинність цього твердження доведемо шляхом обґрунтування філософських трактувань науки, відображених у працях відомих вчених: Г. В. Ф. Гегеля, О. Конта, К. Маркса, К. Поппера, П. Фейерабенда, Т. Куна і переконаємось, що аудит відповідає критеріям науки.

Зокрема, Г. В. Ф. Гегель (1770 - 1831) розглядав науку в контексті об'єктивної, духовної діяльності, яка саморозвивається.

Становлення аудиторської науки протягом тривалого часу демонструє діалектику цього розвитку.

Г. В. Ф. Гегель зробив спробу теоретичного обґрунтування феномена науки та розгляду її в складі цілісної системи. Він зазначав, що знання може уважатися науковим тільки тоді, коли воно описує об'єктивні закономірності, у зв'язку з чим, історія розвитку має не випадково-хаотичний, а внутрішньо-закономірний характер [1, 124-127].

Розвиток системи знань в аудиті теж характеризується закономірностями, що дає підставу стверджувати про її науковий характер.

О. Конт (1798 – 1857) вказував на те, що єдиним джерелом справжнього знання є система часткових наук, які тільки спільними зусиллями можуть дати позитивний матеріал. О. Конт розумів під наукою систематизовані знання, а оскільки аудит в певній мірі має такі знання, то він є частиною економічних наук, що вивчає достовірність тієї інформації, яку генерує система обліку. Застосовуючи принцип історизму, О.Конт доводив, що жодна ідея не може бути зрозумілою без знайомства з її історією, що зумовлює актуальність вивчення питання становлення та розвитку аудиторської науки в даний час [2].

У концепції К. Маркса (1818 - 1883) наука відображена як специфічна, відносно самостійна, диференційована сфера людської праці. К.Маркс був першим, хто перетворив ідею про виникнення і розвиток науки в обґрунтовану філософсько-соціологічну концепцію. Відповідно до цієї концепції, аудит може вважатися наукою, або її частиною, оскільки він являє собою соціально-історичне явище, ґрунтується на сформульованих К. Марксом теоретичних і методологічних принципах, базується на фактах, досвіді, які передбачають формулювання практичних висновків [3].

К. Поппер (1902 - 1994) висунув два критерії віднесення тверджень до наукової теорії:

- 1) практика, як критерій істини;
- 2) будь-яка теорія, якщо вона претендує на статус наукової, повинна пояснювати більшість практичних ситуацій, але не всі з них [4].

Усе це стосується й аудиторської науки, оскільки її розвиток демонструє не лише спростування помилкових гіпотез, а й

доведення правильних припущень, які поглиблюють основний зміст науки.

П. Фейерабенд (1924 - 1994) стверджував, що наука розвивається у відповідності зі зміною поглядів вчених [5].

Як свідчать історичні факти, з моменту зародження ідеї і до сучасного теоретико-прикладного розуміння аудиту пройшло багато часу. У зв'язку з прагматичним характером знань, що нагромадилися в даній галузі, розвиток ідей проходив через заперечення та відкидання поглядів попередників, а не у вигляді впорядкування наявних основ. Тому можна стверджувати, що аудиторська наука постійно розвивається, але не в аддитивній формі, а як переінтерпретація відомих елементів знання.

Т. Кун (1922 — 1995) висунув ідею парадигми. Парадигма, згідно з трактуванням Т. Куна, є не тільки теорією, а й способом дії в науці при вирішенні дослідницьких завдань. Перехід від однієї парадигми до іншої являє собою наукову революцію. Наукова революція, як вважає Т.Кун, є періодом розпаду парадигми, конкуренції між альтернативними парадигмами і, як наслідок, перемога однієї з них [6, 22-24].

Дослідження окремих етапів розвитку аудиту свідчить, що кожен з них характеризується певною парадигмою, а зміна старих парадигм новими означає новий рівень у пізнанні фактів та інтелектуальну революцію в розвитку теорії аудиту.

Сучасна аудиторська наука динамічно розвивається та видозмінюється внаслідок дії таких чинників:

1. Адаптації науки до потреб ринкової економіки, що сприяє появі нових наукових напрямків: маркетингового аудиту, кадрового аудиту, екологічного аудиту, аудиту якості, податкового аудиту тощо.
2. Розповсюдження методів синергетики, при якій нестійкість вважається однією із умов динамічного розвитку аудиторської науки, а хаос – креативним початком та конструктивним механізмом її еволюції.
3. Альтернативності шляхів подальшого розвитку аудиторської науки – з одного боку та суб'єктивного впливу зарубіжних тенденцій на розвиток цієї науки й прискорення її еволюції – з другого.

4. Масштабності розвитку аудиторської науки та її орієнтації на дослідження мікроекономічних, макроекономічних й глобальних об'єктів.
5. Зміцнення взаємозв'язку аудиту з іншими науками та посилення ролі міждисциплінарних та комплексних підходів при дослідженні об'єктів аудиту.

Дослідження теоретичних питань розвитку аудиторської науки дало нам змогу зробити висновок, що аудит як галузь економічної науки розвивається та видозмінюється відповідно до вимог часу. При цьому система теоретичних знань стає більш досконалою та адекватною до потреб практики.

Література:

1. Гегель Г.В.Ф. Система наук. Ч.1 / Г.В.Ф. Гегель. – СПб: Наука, 1999. – 444 с.
2. Вікіпедія / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.//arion.ru/wiki/OgjustKont>.
3. Каутський К. Економічне вчення Карла Маркса / К.Каутський. –К.:Держполітвидав УРСР, 1957.- 215с.
4. Поппер К. Логіка і зростання наукового знання / К. Поппер; [пер.з англ.]. – М.:Прогрес, 1983.
5. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки / П.Фейерабенд; [пер.с англ.]. – М.,1986.
6. Кун Т. Структура научных революций / Т.Кун; [пер.с англ.]. – М.: Прогресс,1975.- 288 с.